

رابطه هوش معنوی با تفکر انتقادی افراد ۱۶ تا ۶۶ ساله شهر تهران در دوران کرونا

علی اکبر صلاحی^۱، مهرناز صالحی رج^۲

^۱ مدرس و مشاور دانشگاه، گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دیادگار امام خمینی (ره)- شهری.

^۲ دانش آموخته مقطع کارشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دیادگار امام خمینی (ره)- شهری.

نام نویسنده مسئول:
مهرناز صالحی رج

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۲/۲۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین رابطه هوش معنوی با تفکر انتقادی دانشجویان در دوران کرونا با روش کمی و از نوع همبستگی انجام شد. جامعه این پژوهش شامل افراد ۱۶ تا ۶۶ سال ساکن در شهر تهران در سال ۱۳۹۹ بود که از جامعه مورد نظر ۸۰ نفر (۴۱ زن و ۳۹ مرد) به عنوان نمونه بصورت در دسترس انتخاب شدند. جمع آوری اطلاعات نیز به صورت غیرتصادفی از نوع در دسترس بود که با توجه به شرایط بیماری کرونا پرسشنامه‌ها به صورت مجازی از طریق سایت پرسال توزیع و تکمیل گردید. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه‌های هوش معنوی بدیع و تفکر انتقادی ریکتسن بود. روش آماری پژوهش همبستگی پیرسون بود که با توجه به نمره حاصله $\alpha = 0.20$ است. کوچکتر از 0.05 می‌باشد لذا فرض صفر رد و فرض خلاف تأیید و با احتمال 0.95 رابطه معنادار است. ضمناً مقدار $\alpha = 0.02$ برای سایر فرضیه‌های فرعی به ترتیب برابر 0.05 و 0.002 بود که فرض صفر همگی آن‌ها رد و فرض خلافشان تأیید شد و با احتمال 0.95 رابطه میان فرضیه‌ها فرعی معنادار می‌باشد.

واژگان کلیدی: هوش معنوی، تفکر انتقادی، کرونا.

مقدمه

در مطالعات انسان شناسی تفکر از ویژگی‌های برجسته انسان است بسیاری از فیلسفه انسان را موجودی متفکر می‌داند از جمله مراتب مختلف تفکر را می‌توان به تفکر انتقادی^۱ اشاره کرد. استرنبرگ تفکر انتقادی را اینگونه تعریف می‌کند: تفکر انتقادی شامل فرآیندهای ذهنی و بازنمایی‌هایی است که افراد برای حل مسئله تصمیم‌گیری و یادگیری مفاهیم جدید از آن استفاده می‌کنند (جوکار، ۱۳۹۳). تفکر انتقادی سبب حل مسئله، تصمیم‌گیری و بهره‌مند شدن از دیدگاه مختلف می‌گردد. فاسیون^۲ به نقل از تفکران انتقادی از رود متغیران انتقادی از مجموعه استعدادهای عاطفی و هیجانی برخوردار هستند که به آن‌ها در جستجو و بررسی موضوع کمک می‌کند. افراد دارای تفکر انتقادی دارای ویژگی‌های همچون درک آرای دیگران، انعطاف در ارزیابی، وضوح در بیان دغدغه و منطقی بودن و دقت می‌باشند. افراد دارای تفکر انتقادی پشتکار زیادی برای رویارویی با مشکلات می‌باشد که در پیش روی او قرار دارد و فردی منظم است (یوسفی و گردان شکن، ۱۳۹۰).

تفکر انتقادی توسط انیس^۳ (۱۹۸۷) نیز این‌گونه تعریف شده است: تفکر انتقادی تفکر عقلانی است که بر اساس آن انسان به تصمیم‌گیری در مورد اعتقادات و اعمال که انجام می‌دهد می‌پردازد. هوش معنوی^۴ از جمله مواردی است که به پرسش و پاسخ در مورد مسائل پیرامون می‌پردازد کینگ در مفهوم هوش معنوی و تفکر وجودی انتقاد گرایانه را یکی از ابعاد هوش معنوی می‌داند. و گان^۵ نیز بیان می‌کند هوش معنوی از سه بخش حسی، تعقلی و تاملی می‌داند که از هم جدایی ناپذیر هستند. از این جهت می‌توان گفت بررسی هوش معنوی با تفکر انتقادی منطقی به نظر می‌رسد معنویت باید یک حقیقت غیر مادی می‌باشد که به افراد کمک می‌کند تا به اساس و هستی خود پی ببرند، معنویت عبارت است از ارتباط با وجود متعالی، باور به غیب و رشد و بالندگی در پیج و خم زندگی است و وفاداری به یک باور مذهبی یا معنوی سبب افزایش انتخاب‌های سالم‌تر سبک زندگی می‌شود. هوش معنوی عبارت است از ظرفیت انسان برای پرسیدن سوالاتی نهایی درباره معنای زندگی و ارتباط یکپارچه بین ما و دنیایی که در آن زندگی می‌کنیم هوش معنوی از رابطه فیزیکی شناختی فرد با محیط اطراف فراتر رفته و وارد حیطه متعالی زندگی فرد می‌گردد و هر فردی می‌تواند از این هوش در جهت تفسیر تجربه‌های خود بهره بگیرد بنابراین این هوش بیانگر مجموعه از توانایی‌ها، ظرفیت‌ها و منابع معنوی که موجب افزایش بهزیستی زندگی هر فرد می‌شود. هوش معنوی دارای ویژگی‌های مثل صداقت، بخشش، رویکرد روش بینانه و بدون تعصب با مشکلات زندگی می‌باشد (رجibi، ۱۳۹۳).

در زمینه ارتباط هوش معنوی با تفکر انتقادی پژوهشی با جامعه آماری دیگر صورت پذیرفته است که در ادامه به آن می‌پردازیم.

نماییان، توحیدی و باقری (۱۳۹۷) به بررسی تأثیر آموزش هوش معنوی بر میزان گرایش به تفکر انتقادی و خلاقیت هیجانی پرداختند، نتایج نشان داد که آموزش هوش معنوی در افزایش میزان گرایش به تفکر انتقادی در گروه مداخله تأثیر مثبت و معناداری دارد.

نیک پی، فرح بخش، یوسف وند، (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر آموزش راهبردهای یادگیری خودتنظیمی بر تفکر انتقادی دانش آموزان پرداختند، نتایج پژوهش نشان داد که آموزش راهبردهای یادگیری خودتنظیمی بر تفکر انتقادی تأثیر معناداری داشت. ضمن این که نتایج در مرحله پیگیری نیز حفظ گردید.

عashori، (۱۳۹۳)، به بررسی ارتباط خودکارآمدی، تفکر انتقادی، سبک‌های تفکر و هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان پرستاری پرداخت، نتایج بیانگر این بود که خودکارآمدی، تفکر انتقادی، تفکر اجرایی و هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنادار داشتند. در یک مدل پیش بین صرفاً خودکارآمدی، تفکر اجرایی و هوش هیجانی توانستند حدود ۷۶ درصد از پیشرفت تحصیلی را پیش بینی کنند. خودکارآمدی پیش بین بهتری از سایر متغیرها برای پیشرفت تحصیلی بود.

¹. Critical Thinking

². Fation

³. Anis

⁴. Spiritual Intelligence

⁵. Vegan

در رابطه با هوش معنوی با تفکر انتقادی بررسی‌ها اندکی صورت گرفته است که نیازمند مطالعه نیاز و بررسی بیشتر است. لذا بدین منظور این پژوهش با جامعه ایی متفاوت به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا بین هوش معنوی با تفکر انتقادی در افراد ۱۶ تا ۶۶ ساله در شهر تهران در دوران کرونا رابطه وجود دارد یا خیر؟

روش

روش پژوهش حاضر کمی و از نوع همبستگی است. جامعه این پژوهش شامل افراد ۱۶ تا ۶۶ سال ساکن در شهر تهران در سال ۱۳۹۹ است. در این پژوهش ۸۰ نفر (۴۱ زن و ۳۹ مرد) به عنوان نمونه بصورت در دسترس انتخاب شدند. جمع آوری اطلاعات به صورت غیرتصادفی از نوع در دسترس می‌باشد که با توجه به شرایط بیماری کرونا پرسشنامه‌ها به صورت مجازی از طریق سایت پرسال توزیع و تکمیل گردید. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه‌های هوش معنوی بدیع و تفکر انتقادی ریکتس است.

پرسشنامه هوش معنوی: پرسشنامه هوش معنوی توسط بدیع و همکاران در سال ۱۳۸۹ تهیه گردید که شامل ۴۲ گویه و ۴ مؤلفه می‌باشد. مؤلفه تفکر کلی و بعد انتقادی ۱۲ گویه، مؤلفه توانایی مقابله و تعامل با مشکلات ۱۴ گویه، مؤلفه پرداختن به سجایای اخلاقی ۹ گویه، مؤلفه خودآگاهی و عشق و علاقه ۷ گویه می‌باشد. طیف پاسخگویی آن از نوع لیکرت بوده که امتیاز مربوط به هر گزینه از "کاملاً موافق" ۱ تا "کاملاً مخالف" ۵ نمره گذاری می‌شود. پرسشنامه هوش معنوی دارای چهاری چهار آگاهی عبارت است از: (۱) تفکر کلی و بعد انتقادی، (۲) توانایی مقابله و تعامل با مشکلات، (۳) پرداختن به سجایای اخلاقی و (۴) خودآگاهی و عشق و علاقه. مقدار آلفای کرونباخ در پرسشنامه هوش معنوی پایایی کل ۰/۸۵، ۰/۷۸ و تفکر کلی و بعد انتقادی ۰/۸۲، ۰/۷۸؛ توانایی مقابله و تعامل با مشکلات ۰/۸۰، ۰/۷۸؛ پرداختن به سجایای اخلاقی ۰/۷۰، ۰/۷۱؛ خودآگاهی و عشق و علاقه ۰/۶۹، ۰/۷۲.

پرسشنامه تفکر انتقادی: برای سنجش تفکر انتقادی دانشجویان از پرسشنامه استاندارد گرایش به تفکر انتقادی ریکتس^۶ که در سال ۲۰۰۳ تهیه شده بود استفاده شد. این مقیاس پس از آنکه مور، رود و پنفیلد^۷ (۲۰۰۳) به نتایج متفاوت و مهمی درباره پرسشنامه گرایش به تفکر نقادانه کالیفرنیا (CCTDI) دست یافتند، طراحی شد. ریکتس سعی کرد یک مقیاس کوتاه‌تر، تأثیرگذارتر و پایاتر تهیه کند، پرسشنامه گرایش به تفکر انتقادی براساس مقیاس تفکر انتقادی فاسیون (۱۹۹۰) ساخته شده است. آزمودنی باید در یک مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای (از شدیداً مخالف = ۱ تا شدیداً موافق = ۵) میزان مخالفت یا موافقت خود با هر یک از عبارات مشخص کند. در عبارات ۲۲، ۲۳، ۲۰، ۳۲، ۳۰، ۳۰، ۹۰، ۲۰، ۳۵ نمره گذاری به صورت معکوس انجام می‌شود. ریکتس (۲۰۰۳) به منظور هنجاریابی پرسشنامه گرایش به تفکر انتقادی آن را بر روی ۶۰ نفر از دانشجویان سال دوم رشته کشاورزی اجرا کرد. ضریب پایایی زیر مقیاس‌های این آزمون بدین شرح گزارش شد: زیرمقیاس خلاقیت = ۰/۵۵٪، زیر مقیاس بالیدگی = ۰/۵۵٪ و زیر مقیاس تعهد = ۰/۶۰٪ (امیرپور، ۱۳۹۱). همچنین دریکوندی (۱۳۹۳) ضریب پایایی این مقیاس را ۰/۹۰٪ گزارش کرد.

در این پژوهش به منظور تجزیه تحلیل داده‌ها از دو روش آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده گردید که در آمار توصیفی میانگین، مد، میانه، انحراف معیار، جداول و نمودارها دریافت شد و همچنین در آمار استنباطی پژوهش با توجه به هدف پژوهش که همبستگی است از روش آماری همبستگی پیرسون استفاده شد. ضمناً از نرم افزار آماری spss ورژن ۲۲ جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده گردید.

⁶. Rickets⁷. Moore, River& Penfield

نتایج

جدول ۱- توزیع فراوانی سن

Statistics		
		sen
N	Valid	80
	Missing	0
Mean		30.79
Std. Error of Mean		1.389
Median		27.00
Mode		21
Std. Deviation		12.425
Variance		154.372
Skewness		1.511
Std. Error of Skewness		.269
Kurtosis		1.359
Std. Error of Kurtosis		.532
Range		50
Minimum		16
Maximum		66
Sum		2463

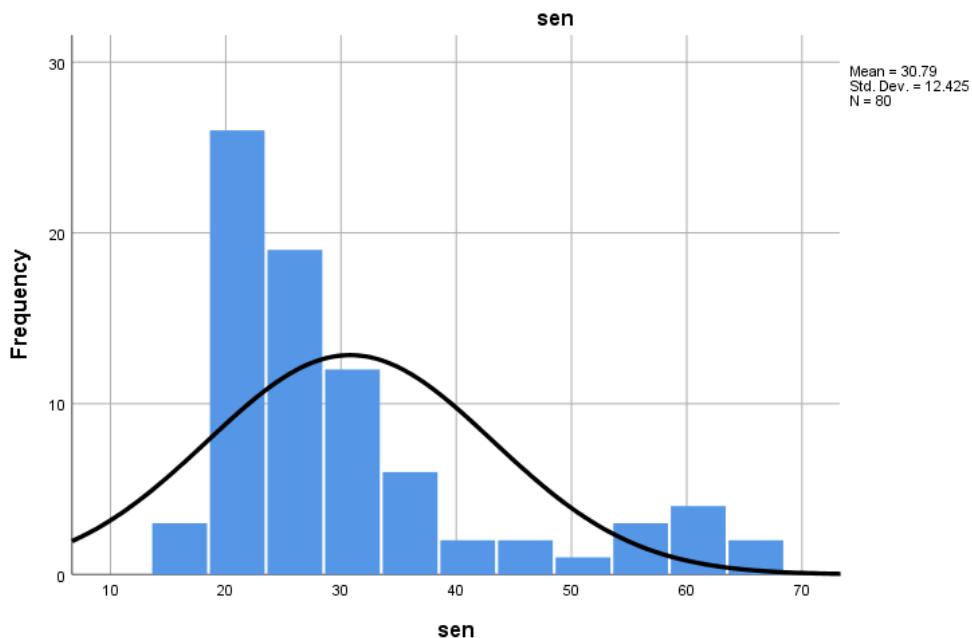
جدول ۱ توزیع فراوانی سن می‌باشد که تعداد نمونه ۸۰ نفر، میانگین ۳۰/۷۹ کمترین سن ۱۶ و بیشترین سن ۶۶ می‌باشد.

جدول ۲- جنسیت

Jensiyat					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zan	41	51.2	51.2	51.2
	mard	39	48.8	48.8	100.0
	Total	80	100.0	100.0	

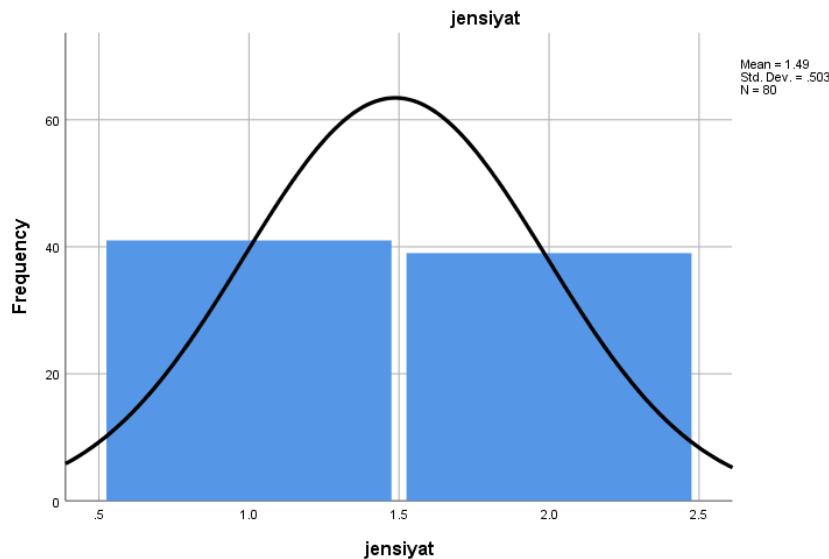
جدول ۲ فراوانی جنسیت است، تعداد ۴۱ نفر خانم و ۳۹ نفر آقا می‌باشد.

نمودار ۱ - سن

نمودار ۱ سن نشان دهنده میزان فروانی سن افراد است.

نمودار ۲ - جنسیت

نمودار ۳ جنسیت نشان دهنده این است که بیشتر افراد خانم (۴۱ نفر) و بعد آقا (۳۹ نفر) می‌باشند.

جدول ۳ - آزمون همبستگی پیرسون هوش معنوی با تفکر انتقادی

		hosh manvai	tafakor enteghadi
hosh manvai	Pearson Correlation	1	-.259*
	Sig. (2-tailed)		.020
	N	80	80
tafakor enteghadi	Pearson Correlation	-.259*	1
	Sig. (2-tailed)	.020	
	N	80	80

فرضیه اصلی: بین هوش معنوی با تفکر انتقادی رابطه وجود دارد.

جدول ۴ نشان دهنده رابطه بین هوش معنوی با تفکر انتقادی است، با توجه به اینکه مقدار **sig** برابر است با ۰/۰۲۰ که از ۰/۰۵ کوچکتر است، بنابراین بین هوش معنوی با تفکر انتقادی رابطه وجود دارد و این رابطه با احتمال ۹۵٪ معنادار است.

جدول ۴- آزمون همبستگی پیرسون تفکر کلی و انتقادی با تفکر انتقادی

		Tafakor koli va enteghadi	tafakor enteghadi
Tafakor koli va enteghadi	Pearson Correlation	1	-.266*
	Sig. (2-tailed)		.017
	N	80	80
tafakor enteghadi	Pearson Correlation	-.266*	1
	Sig. (2-tailed)	.017	
	N	80	80

فرضیه فرعی اول: بین هوش معنوی در بعد تفکر کلی و انتقادی با تفکر انتقادی رابطه وجود دارد.

جدول ۵ نشان دهنده رابطه هوش معنوی در بعد تفکر کلی و انتقادی با تفکر انتقادی است، با توجه به اینکه مقدار **sig** برابر است با ۰/۰۱۷ که از ۰/۰۵ کوچکتر است، بنابراین بین تفکر کلی و انتقادی با تفکر انتقادی رابطه وجود دارد و این رابطه با احتمال ۹۵٪ معنادار است.

جدول ۵- آزمون همبستگی پیرسون توانایی مقابله و تعامل با مشکلات با تفکر انتقادی

		Tvanai moghabele va tamol ba moshkelat	tafakor enteghadi
Tvanai moghabele va tamol ba moshkelat	Pearson Correlation	1	.220*
	Sig. (2-tailed)		.050
	N	80	80
tafakor enteghadi	Pearson Correlation	.220*	1
	Sig. (2-tailed)	.050	
	N	80	80

فرضیه فرعی دوم: بین هوش معنوی در بعد توانایی مقابله و تعامل با مشکلات با تفکر انتقادی رابطه وجود دارد.

جدول ۶ نشان دهنده رابطه هوش معنوی در بعد توانایی مقابله و تعامل با مشکلات با تفکر انتقادی است، با توجه به اینکه مقدار **sig** برابر است با ۰/۰۵ که از ۰/۰۵ کوچکتر است، بنابراین بین هوش معنوی در بعد توانایی مقابله و تعامل با مشکلات با تفکر انتقادی رابطه وجود دارد و با احتمال ۹۵٪ این رابطه معنادار است.

جدول ۶- آزمون همبستگی پیرسون خودآگاهی و عشق و علاقه با تفکر انتقادی

		khodagahi. eshgh va alaghe	tafakor enteghadi
khodagahi. eshgh va alaghe	Pearson Correlation	1	-.343**
	Sig. (2-tailed)		.002
	N	80	80
tafakor enteghadi	Pearson Correlation	-.343**	1
	Sig. (2-tailed)	.002	
	N	80	80

فرضیه فرعی سوم: بین هوش معنوی در بعد خودآگاهی و عشق و علاقه با تفکر انتقادی رابطه وجود دارد.

جدول ۷ نشان دهنده رابطه هوش معنوی در بعد خودآگاهی و عشق و علاقه با تفکر انتقادی است، با توجه به اینکه مقدار sig برابر است با $.000/0.05$ کوچکتر است، بنابراین بین هوش معنوی در بعد خودآگاهی و عشق و علاقه با تفکر انتقادی رابطه وجود دارد و این رابطه با احتمال ۹۵٪ معنادار است.

بحث

هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه میان هوش معنوی و ابعاد آن با تفکر انتقادی در افراد ۱۶ تا ۶۶ ساله ساکن در شهر تهران در دوران کرونا بود. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که بین هوش معنوی و ابعاد تفکر کلی و انتقادی، توانایی مقابله و تعامل با مشکلات و خودآگاهی و عشق و علاقه با تفکر انتقادی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد به عبارت دیگر با توجه به نتیجه فرضیه اصلی در جدول ۴ می‌توان نتیجه گیری کرد هوش معنوی بالا افراد را قادر می‌سازد تا مسائل معنوی و ارزشی خود را حل کرده، فعالیت و زندگی خود را در فضای غنی‌تر و با معنا تحقق ببخشند بر همین اساس می‌تواند کمک کند تا در اعمال و رفتار خود مدیریت لازم را نیز داشته باشند. همچنین نتیجه گرفته شد بر اساس فرضیه‌های فرعی جداول ۵، ۶ و ۷ بین تفکر کلی، توانایی مقابله و تعامل با مشکلات و خودآگاهی و عشق و علاقه رابطه مثبت و معناداری با تفکر انتقادی وجود دارد. همچنین افرادی که توانایی مقابله و حل مشکلات دارند در آن‌ها سطح تفکر انتقادی در مقابله و حل مشکلات و حل مسائل بیشتری وجود داشت و همچنین عشق و علاقه بالا در افراد به تبیین و حل مسائل و ارائه راهکارهای مؤثر می‌تواند کمک کند. به طور کلی می‌توان گفت تفکر انتقادی بالا می‌تواند به افراد در سازگاری و حل مشکلات کمک کند و افراد را در حرکت به سوی زندگی مؤثر و کارآمد هدایت کند. در راستای پژوهش حاضر پژوهش‌هایی وجود دارد که تفاوت‌ها و شباهت‌هایی از منظر روش، جامعه، حجم نمونه و نتایج وجود دارد که با نتایج به دست آمده همخوانی دارد.

نماییان، توحیدی و باقری (۱۳۹۷) به بررسی تأثیر آموزش هوش معنوی بر میزان گرایش به تفکر انتقادی و خلاقیت هیجانی پرداختند، نتایج نشان داد که آموزش هوش معنوی در افزایش میزان گرایش به تفکر انتقادی در گروه مداخله تأثیر مثبت و معناداری دارد. شباهت‌های این پژوهش با پژوهش حاضر در رابطه با دو متغیر هوش معنوی و تفکر انتقادی بود البته تفاوت‌هایی در زمینه جامعه، روش نمونه گیری و حجم نمونه بود اما هر دو پژوهش نشان دهنده ارتباط هوش معنوی با تفکر انتقادی بود. غنی زاده و معافیان (۱۳۹۰) به بررسی رابطه بین تفکر انتقادی و هوش هیجانی دانشجویان زبان انگلیسی پرداختند، نتایج نشان داد که جنس و سن رابطه میان تفکر انتقادی و هوش هیجانی را تعدیل نکرده و هیچ کدام از این دو عامل نقش معناداری در هوش هیجانی دانشجویان ایفا نمی‌کنند. این پژوهش تفاوت‌هایی در زمینه تغییرات های هوش با پژوهش حاضر داشت، اما جامعه، حجم نمونه و روش پژوهش با پژوهش حاضر همخوانی داشت.

بوستان و حسین زاده (۱۳۹۴) به بررسی تأثیر آموزش هوش معنوی بر مهارت‌های همدلی و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر پرداختند، نتایج نشان داد آموزش هوش معنوی بر مهارت همدلی و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر ساله دوم مقطع متواتسطه شهرستان ساوه تأثیری دارد. بین این پژوهش و پژوهش حاضر در روش، هدف، جامعه، روش نمونه گیری و حجم نمونه تفاوت وجود داشت اما شباهت آن با این پژوهش در موضوع بین هوش معنوی و تفکر انتقادی و نتایج حاصل هر دو پژوهش بود که نشان دهنده رابطه هوش معنوی و تفکر انتقادی بود.

منابع و مراجع

- [۱] بوستان، نجمه و حسین زاده، داود، (۱۳۹۴)، تأثیر آموزش هوش معنوی بر مهارت‌های همدلی و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر، کنفرانس جهانی افق‌های نوین در علوم انسانی، آینده پژوهی و توانمند سازی، شیراز، <https://civilica.com/doc/486077>
- [۲] جوکار، فاطمه. (۱۳۹۳). رابطه شیوه‌های فرزندپروری و سبک‌های هویت با تفکر انتقادی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- [۳] رجبی، صدیقه (۱۳۹۳)، بررسی رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی با شادکامی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی
- [۴] عاشوری، جمال، (۱۳۹۳)، ارتباط خودکارآمدی، تفکر انتقادی، سبک‌های تفکر و هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان پرستاری، مجله مراقبت پرستاری و مامایی ابن سینا، دوره ۲۲، شماره ۳، ص ۱۵-۲۳.
- [۵] غنی زاده، افسانه؛ معافیان، فاطمه (۱۳۹۰) بررسی رابطه بین تفکر انتقادی و هوش هیجانی دانشجویان زبان انگلیسی، دوره ۱۴، شماره ۱، ص ۲۳-۴۸.
- [۶] نمازیان، مریم؛ توحیدی، افسانه؛ باقری، مسعود (۱۳۹۷)، تأثیر آموزش هوش معنوی بر میزان گرایش به تفکر انتقادی و خلاقیت هیجانی، دوره ۱۰، شماره ۱ - شماره ۷۴-۱۸۹، ص ۱۸۹-۲۰۵.
- [۷] نیک پی، ایرج؛ فرح بخش، سعید؛ یوسف وند، لیلا، (۱۳۹۶)، تأثیر آموزش راهبردهای یادگیری خودتنظیمی بر تفکر انتقادی دانش آموزان، روانشناسی مدرسه، دوره ۶، شماره ۳، ص ۱۱۵-۱۳۴.
- [۸] یوسفی، علیرضا؛ گردان شکن، مریم (۱۳۹۳)، ارتباط یادگیری خود راهبر با انگیزش تحصیلی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، جلد ۱۴ شماره ۱۲ صفحات ۱۰۶۶-۱۰۷۳.